

του”, είτε πρόκειται για τον (αληθινό) ελεύθερο επαγγελματία, είτε για το αιώνιο δήθεν “ανταγωνιστικό” φρούτο των συνεργατικών / συνεταιρισμών / κολλεκτιβών, ή όπως αλλιώς λέγονται κατά καιρούς. Δεν είναι εδώ η θέση να πούμε αναλυτικά γι’ αυτό, όμως να ένα ερώτημα. Πώς ορίζει ο μοναχικός ελεύθερος επαγγελματίας την “τιμή της εργασίας του”; Η απάντηση είναι: δεν την ορίζει ο ίδιος!!! Απ’ την σκοπιά του “επιχειρηματία του εαυτού του” ο ελεύθερος επαγγελματίας συναγωνίζεται - με όρους τιμών πώλησης - άλλους παρόμοιους επιχειρηματίες του ίδιου κλάδου, και οπωσδήποτε συναγωνίζεται μ’ αυτούς που εκμεταλλεύονται την εργασία άλλων. Αυτό που ο ίδιος αντιλαμβάνεται σαν “τιμή της εργασίας του” πρέπει να είναι “ανταγωνιστικό” σε σχέση με την τιμή με την οποία πουλάνε το ίδιο αποτέλεσμα (το ίδιο προϊόν ή την ίδια υπηρεσία) εκείνοι που είναι αφεντικά άλλων. Μόνο που αυτοί οι τελευταίοι λογαριάζουν με ποσοστά κέρδους. Κατά συνέπεια η “τιμή της εργασίας” του ελεύθερου επαγγελματία προσδιορίζεται έμμεσα αλλά καθαρά απ’ την ένταση (ή την ανυπαρξία) της ταξικής πάλης μέσα στις επιχειρήσεις των ανταγωνιστών του. Μπορεί να επωφεληθεί απ’ αυτήν χωρίς να την διεξάγει ο ίδιος· ή μπορεί να πέσει στην κατάσταση της απλής (εργατικής) επιβίωσης - αν και δεν θεωρεί τον εαυτό του εργάτη, και σωστά κατ’ αρχήν - εάν ο ανταγωνισμός των προλετάρων είναι υποτονικός ή ανύπαρκτος. Αυτό, δηλαδή, που συμβαίνει και στις μέρες

μας...

Εν τω μεταξύ, είτε έτσι είτε αλλιώς, ο “αφεντικός του εαυτού του” συμμετέχει υποχρεωτικά, με όρους λογιστηρίου και “κερδών / ζημίας” στην κυκλοφορία της γενικά αποσπώμενης υπεραξίας. Γιατί (προφανώς) αγοράζει κάποιου είδους “πρώτες ύλες” (πόσο ακριβές όμως; πόσο φτηνές; και γιατί;) και συναλλάσσεται με “πελάτες” (ποιούς όμως από κοινωνική άποψη; με τι όρους απ’ την μεριά του;).

Δεν εννοούμε ότι ο “αφεντικός του εαυτού του” είναι ένα κάθαρμο! Καθόλου. Υπενθυμίζουμε όμως ότι εφόσον οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής, κυκλοφορίας, αναπαραγωγής και κατανάλωσης έχουν υπαγάγει ουσιαστικά το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων, κανένας δεν βρίσκεται “εκτός καπιταλισμού”. Άρα κανένας δεν βρίσκεται έξω απ’ την υπεξαίρεση, την κυκλοφορία και την πραγματοποίηση της υπεραξίας· είτε στην Χ θέση, είτε στην Ψ, είτε στην Ζ.

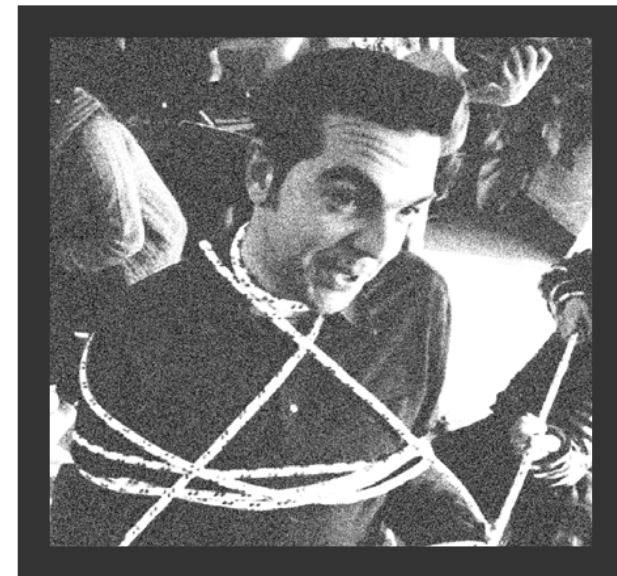
Sarajevo 2014

περιοδική ανασκόπηση της
καπιταλιστικής κρίσης σαν αυτό που είναι:
μηχανή καταστροφής

το αριστερό (μου) αφεντικό

Sarajevo

κείμενο από το έντυπο Sarajevo 57 - 12/2011

Κριτική Σκέψη

Η κριτική σκέψη είναι ένα εγχείρημα στην Ανατόπια το οποίο δρα μέσα στο κίνημα και λειτουργεί με βάση τις κουβέντες που γίνονται μέσα σε αυτό. Είμαστε άτομα που συμμετέχουμε και σε πολιτικές συλλογικότητες (είτε αντιφασιστικές, είτε πολιτιστικές, είτε εργατικές, είτε φοιτητικές) και βλέπουμε ότι ένα πράγμα που χρειάζεται είναι η ζύμωση και η αξιοποίηση όλων των μέσων που έχουμε ώστε να παράγουμε κάτι από αυτά.. Η Ανατόπια διαθέτει ήδη ένα μεγάλο όγκο από παλιό κινηματικό υλικό όπως επίσης και αρκετά βιβλία (προς δανεισμό) από μη αυτόνομες/ αντιεξουσιαστικές εκδόσεις. Οι κινηματικές εκδόσεις είναι γεμάτες από έντυπα, κείμενα, αφίσες ή βιβλία τα οποία μπορούν να φανούν πολύ σύγχρονα και χρήσιμα για όσα συμβαίνουν σήμερα, ακόμη κι αν έχουν γραφτεί χρόνια πίσω... Έτσι όποιες κουβέντες καλούμε, όποιες επανεκδόσεις κάνουμε και όποια εργασία αρχειοθέτησης προσφέρουμε, έχουν σκοπό να γίνουν κινηματικά χρήσιμες.

Με βάση τα παραπάνω, λέμε ότι δεν είμαστε ούτε λόγιοι ούτε ουδέτεροι, έχουμε θέση, είμαστε πολιτικά όντα με αρχές και με άποψη, χωρίς όμως το εγχείρημα αυτό να έχει σκοπό να αποτελέσει μια πολιτική ομάδα με συγκεκριμένες απόψεις

Κριτική Σκέψη

για επικοινωνία και για τις υπόλοιπες εκδόσεις:
κάθε πέμπτη 7-10μμ στον αυτοδιαχειριζόμενο χώρο ανατόπια

*Το κείμενο "το αριστερό (μου) αφεντικό" είναι από το έντυπο sarajevo 57 για περισσότερα : <http://sarajevomag.gr/>

*Η παρούσα έκδοση έγινε σε συνεργασία με το εγχείρημα αυτόνομων εργατών "καφενείο των ανέργων"
(κάθε σάββατο 9:30-13:30 στον αυτοδιαχειριζόμενο χώρο ανατόπια)

μείωσης του "μέσου μισθού". Δεν έχουμε εδώ την τυπική λειτουργία του "εφεδρικού στρατού των ανέργων", αλλά μια παρόμοια δια της βίας επιβεβλημένη λειτουργία του "στρατού των εργατών στα 'μικρο-' και 'μεσαίο-' αφεντικά". Αυτή ακριβώς είναι, για παράδειγμα, η γενική λειτουργία της μαύρης (ανασφάλιστης) δουλειάς που συναντιέται κυρίως (και μερικές φορές αποκλειστικά) στις τάξεις των μικρο-αφεντικών: δεν εξασφαλίζουν οφέλη μόνο για τους εαυτούς τους, αλλά και για το σύνολο των αφεντικών, εφόσον κρατάνε ζωντανό και λειτουργικό το χειρότερο ενδεχόμενο ακόμα και για όσους / όσες δουλεύουν σε "μεγάλες" επιχειρήσεις.

Λένε, δηλαδή, ότι τα αριστερά αφεντικά (και πιο γενικά: η μέριμνα της αριστεράς για τα "μικρο-" και "μεσαίο-" αφεντικά) εξασφαλίζουν την ομαλότητα της καπιταλιστικής συσσώρευσης στο σύνολό της; Ακριβώς αυτό λέμε! [2] Όχι μόνο τους βέβαια... Όμως τα "αντιπονοπωλιακά" επιχειρήματα, στην ιδεολογική τους αφαίρεση, δεν είναι δύσκολο να υιοθετηθούν και από τα δεξιά αφεντικά: πράγμα καθόλου ασυνήθιστο άλλωστε. Αυτή η "αντιμονοπωλιακότητα" είναι χρήσιμη στον ανταγωνισμό μεταξύ των αφεντικών, όπως και κάθε τι που μπορεί είτε να εξασφαλίζει είτε να βελτιώνει την θέση καθενός χωριστά και πολλών μαζί. Το αποφασιστικό όμως δεν είναι μόνο ή κυρίως τέτοιου είδους αντιπαλότητες, αλλά το πως λειτουργούν υπέρ της εκμετάλλευσης της εργασίας συνολικά.

Είναι γνωστό. Η ίδια αριστερά που είναι τόσο φιλική σε τόσες κλάσεις αφεντικών, όταν οι αντιπαλότητες τους παίρνουν χαρακτήρα εθνικών αναμετρήσεων, σπεύδει να υποδείξει - άλλη μια φορά - ότι το "συμφέρον" μας είναι, όπως πάντα, οι διαταξικές συμμαχίες...

Για τίνος το καλό το κάνει άραγε; Καταλαβαίνουμε...

Sarajevo 57 - 12/2011

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1 - Για εξοικονόμηση λέξεων και για να συνεννοούμαστε, στον χαρακτηρισμό "αριστερός" συμπεριλαμβάνουμε όλες τις διαφορετικές τάσεις, ακόμα και την "αντιεξουσία". Γιατί ως γνωστόν υπάρχουν και "αναρχικά αφεντικά" στην επικράτεια.

2 - Χρήσιμη τροφή για σκέψη για το πως κάθε αφεντικό εντάσσεται, ακόμα και "χωρίς να το καταλαβαίνει", στον συνολικό κύκλο της καπιταλιστικής συσσώρευσης και αξιοποίησης, είναι η φιγούρα του "αφεντικού του εαυτού

παράδειγμα - το franchise; Διαφορετικοί επιχειρηματίες (άρα κατ' εξοχήν "μικρο-" αφεντικά) νοικιάζουν την ίδια φίρμα, η οποία επιτρέπει ορισμένες πλευρές της "μικρο"επιχείρησης και κατακρατά μια ορισμένη πρόσοδο ("ενοίκιο"). Γιατί όμως η φίρμα δεν ανοίγει η ίδια καταστήματα; Για διάφορους λόγους, στους οποίους περιλαμβάνεται η "μείωση των επιχειρηματικών κινδύνων". Από πολιτική άποψη όμως ο κατακερματισμός των ιδιοκτησιών / αφεντικών έχει το τεράστιο όφελος του κατακερματισμού των εργατών. Όχι χωροταξικά, αλλά λειτουργικά.

Οι "μικρο-" και "μεσαιο-" επιχειρήσεις έχουν λοιπόν το στρατηγικό πλεονέκτημα να χειρίζονται πιο ευέλικτα (και γι' αυτό πιο αποτελεσματικά) την υποτίμηση της εργασίας, από κάθε άποψη: μείωση του μισθού, αύξηση του χρόνου εργασίας, "προσωπικές σχέσεις" με το αφεντικό, με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Αυτά δεν είναι εξωτερικά πλεονεκτήματα του "μικρο-" και του "μεσαιο-" αφεντικού σε σχέση με το "μεγαλο-"· δεν είναι δυνατότητες που άλλοτε τους δίνονται και άλλοτε τους αποστερούνται. Είναι η δομική αξία της "μικρής" και της "μεσαιάς" επιχείρησης μέσα στη συνολική καπιταλιστική αξιοποίηση.

Οποσδήποτε, αυτό δεν σημαίνει ότι κατά καιρούς και ανά κλάδους, στη βάση αλλαγών στην οργάνωση, την επιτήρηση και την εκμετάλλευση της εργασίας, δεν είναι δυνατό να "εξαφανίζονται" τέτοιες "μικρές" και "μεσαιές" επιχειρήσεις, προς όφελος της αντίστοιχης συγκέντρωσης της ιδιοκτησίας. Αυτό

είναι και εφικτό και εξηγήσιμο. Αλλά δεν είναι αυτή η μοναδική τάση, ακόμα και στις πιο σύγχρονες μορφές καπιταλιστικής αξιοποίησης. Την ίδια στιγμή που μια ορισμένη συγκέντρωση μπορεί να εμφανιστεί εκεί που η ενσωμάτωση της φθηνίας και του "αυτοελέγχου" των ίδιων των εργατών έχει επιτευχθεί σε ικανό βαθμό, η ανάποδη διαδικασία, της "αποκέντρωσης" ή και "αποσύνθεσης" συμβαίνει σε άλλους κλάδους, είτε εκείνους που κάτι τέτοιο είναι λειτουργικά απαραίτητο (π.χ. διασκέδαση, φαγητό, πορνεία, επισκευές, κ.α.) είτε εκεί που ο κλάδος είναι σχετικά καινούργιος· είτε - τέλος - εκεί που οι εργάτες εκδηλώνουν σταθερά απειθαρχία.

Το κρίσιμο δεν είναι άλλο απ' τον έλεγχο σε βάρος μας: κομματιασμένοι σε μικροσυγκεντρώσεις είμαστε περισσότερο ελέγξιμοι εάν δεν γίνεται αλλιώς. Όμως η ανακήρυξησαν εχθρού του "μονοπωλιακού κεφάλαιου" και όχι του κεφάλαιου / σχέσης σ' όλη την έκτασή του, μπαίνει εδώ σαν πολιτικός χειρισμός πολύ πιο μακρόπνοος απ' αυτήν καθ' εαυτήν την εξασφάλιση των ψήφων των μικροαστών και των μεσοαστών. Εδώ (και εδώ) η αριστερά αποδεικνύει τον ρόλο της στην ευστάθεια και την λειτουργικότητα του συστήματος: ξεπλένει την εκμετάλλευση στην "μικρο-" και "μεσαιο-" κλίμακα, εξασφαλίζοντας μ' ένα κλείσιμο του ματιού στα "μεγαλο-" αφεντικά μια ζωτική εναλλακτική (ή μια ζωτική στρατηγική, ανάλογα με την συγκυρία) υποτίμησης της εργασίας,

το αριστερό (μου) αφεντικό

Τι είναι αυτό που επιτρέπει σε εργοδότες να δηλώνουν "αριστεροί"; [1] Το ζήτημα φαίνεται σαν αναμενόμενη επίδειξη του ψεύδους της ιδεολογίας. Κάποιοι / κάποιες (όχι μικρός αριθμός) που στα νιάτα τους, είτε σαν φοιτητές / φοιτήτριες είτε ακόμα και σαν εργάτες / εργάτριες, υιοθέτησαν τις ιδέες μιας κάποιας αριστεράς, συνεχίζουν να κρατάνε όσες δεν έρχονται σε ευθεία αντίθεση με την "επιτυχία της κοινωνικής τους ανόδου", σαν εργοδότες. Ένα είδος αδράνειας του κενού λοιπόν - ή όχι;

Αν συνέβαινε έτσι, θα έπρεπε να αναρωτηθεί κανείς κατά πόσον η ιδεολογία (οποιαδήποτε τέτοια "ψευδής συνείδηση") είναι ανεξάρτητη από τα συμφέροντα του καθενός, ατομικά ή/και συλλογικά. Όμως τέτοια "ανεξαρτησία" ούτε αποδεικνύεται εμπειρικά, ούτε θα μπορούσε να σταθεί λογικά. Είτε, λοιπόν, το αριστερό αφεντικό, σαν κοινωνική φιγούρα, είναι μια εκδοχή παρανοϊκού· είτε υπάρχει μια κάποια σχέση ανάμεσα στην ιδεολογία και την πραγματική θέση και λειτουργία του μέσα στον καπιταλισμό.

Η πιο κοινή φιγούρα αριστερού αφεντικού είναι μεταξύ των "μικρών" αφεντικών. "Μικρών" σε σχέση με τον αριθμό των εργατών που εκμεταλλεύονται ή/και τον κύκλο εργασιών της επιχείρησής τους. Ωστόσο, πέρα απ' τις κρατικές ταξινόμησεις (που δεν έχουν σχέση με την ιδεολογική /

πολιτική διάταξη των επιχειρηματιών) δεν έχει βρεθεί, ούτε είναι δυνατόν να βρεθεί το ακριβές όριο πέρα απ' το οποίο το "μικρό" γίνεται "μεσαίο", και το "μεσαίο" γίνεται "μεγάλο". Παρά αυτήν την ουσιαστική αδυναμία, τα διάφορα κόμματα της (ελληνικής και όχι μόνο) αριστεράς δεν σταματούν ποτέ να διαχωρίζουν τα "μικρά" απ' τα "μεγάλα" αφεντικά για πολιτικούς λόγους. Η συνθησμένη στόχευση του κ(ορ)κ(ο)νε στα "μονοπώλια", και η συνακόλουθη υποστηρίξη των "μικρομεσαίων" αφεντικών διάφορων καπιταλιστικών τομέων (γεωργία, εμπόριο, βιοτεχνίες, υπηρεσίες) είναι η πιο καθαρή εκδοχή του πράγματος· όχι όμως και η μοναδική.

Υπάρχει μια αδύναμη μεν αλλά πραγματική ιστορικο/συναισθηματική δικαιολόγηση αυτής της σχέσης μεταξύ της ελληνικής αριστεράς (ακόμα κι εκείνης που αυτοαποκαλείται κομμουνιστική) με τους "μικρο-" και "μεσαιο-" επιχειρηματίες (στη βάση της οποίας οι φιλίες με ορισμένους "μεγαλο-" επιχειρηματίες απλά αποκρύβονται). Σύμφωνα λοιπόν μ' αυτήν, λόγω του αποκλεισμού των αριστερών απ' το δημόσιο επι δεκαετίες, η μόνη διέξοδος φυγής απ' την αβεβαιότητα της εργατικής θέσης γι' αυτούς ήταν τα "μικρομάγαζα". Ψιλικατζίδικα, μικρές βιοτεχνίες, ή κάποια "ελεύθερα επαγγέλματα". Ωστόσο η επάρκεια μιας τέτοιας ιστορικο/συναισθηματικής δικαιολογίας ελέγχεται από δύο διαφορετικές μεριές. Πρώτον, απ' τον 1974 και μετά (δηλαδή εδώ και 37 χρόνια) ο αποκλεισμός απ' το δημόσιο

δεν ισχύει. Και δεύτερον, η σχέση μεταξύ της (και κομμουνιστικής) αριστεράς και των “μικρο-” / “μεσαιο-” δεν είναι ελληνική αποκλειστικότητα.

Πιο σημαντικό πεδίο αποκάλυψης των πραγματικών δεδομένων αυτής της σχέσης μπορεί να βρεθεί στον τρόπο που η αριστερά (και εδώ ίσως πρέπει να πούμε η μετά τον β παγκόσμιο αριστερά στον πρώτο κόσμο, άσχετα από ιδεολογικές διαφωνίες και αντιπαλότητες) εννοεί την εναντίωσή της στον καπιταλισμό, άρα και τον καπιταλισμό σαν τέτοιο. Το κλειδί, εδώ, είναι το “μονοπωλιακό κεφάλαιο” - σαν παράσταση του καπιταλισμού, και σαν αντίπαλος (της αριστεράς). Δεν υπάρχει καμία θεωρητική θεμελίωση, Μαρξιστική ή άλλη, σύμφωνα με την οποία η μόνη εκδοχή “κεφάλαιου” είναι το “μονοπωλιακό”. Αντίθετα υπάρχουν πάμπολλες αναλύσεις του καπιταλισμού, ακόμα και απ’ τους ίδιους τους δικούς του ειδικούς (που δεν είναι λίγοι) που ασκούν πολεμική (ή απλά περιγράφουν) την απόσπαση υπεραξίας σε κάθε “ποσοτική κλίμακα” οργάνωσης της εκμετάλλευσης της εργασίας. Υπάρχουν φυσικά και αναλύσεις των τάσεων συγκέντρωσης της ιδιοκτησίας, στον καπιταλισμό, σε λίγα χέρια· αναλύσεις και των μορφών “μονοπώλιο” ή “ολιγοπώλιο”. Αλλά, επιτέλους, το γνωστό έργο / αναφορά του Μαρξ δεν είχε τίτλο “το Μεγάλο κεφάλαιο”! Δεν ήταν ηλίθιος ο Κάρολος!

Πέρα, όμως, απ’ το τι περιλαμβάνεται στις γραφές, η εναντίωση στο καπιταλιστικό μονοπώλιο δεν είναι “από

μόνη της” αντικαπιταλιστική! Διαφορετικά θα ήταν ανεξήγητες οι (συχνά αυστηρές) αντιμονοπωλιακές νομοθεσίες όλων των σοβαρών καπιταλιστικών κρατών. Μυστικό δεν είναι: το ζήτημα του ενδο-καπιταλιστικού ανταγωνισμού, του ανταγωνισμού δηλαδή μεταξύ των αφεντικών, είναι κεντρικό όχι μόνο στη σκέψη των οικονομολόγων (του καπιταλισμού) αλλά και των κρατών. Άσχετα εάν αυτή η “ελευθερία εντός του καπιταλισμού” εφαρμόζεται μεροληπτικά, αφού είναι λογικό ότι διάφορα δυναμικά αφεντικά δεν θα ήθελαν εμπόδια στην εξόντωση των ανταγωνιστών τους, και στην κατάκτηση μονοπωλιακής θέσης στον τομέα τους.

Έχοντας σα στρατηγικό στόχο το “μονοπωλιακό κεφάλαιο”, η αριστερά (και όχι μόνο η ελληνική) έχει το περιθώριο να συμμαχεί (ή να το προσπαθεί) με τους μικροαστούς και τους μεσοαστούς. Με τα “μικρο-” και τα “μεσαιο-” αφεντικά. Προφανώς και η επιλογή είναι πολιτική - με την έννοια της τεχνικής της εξουσίας. Αλλά δεν τελειώνει εκεί το θέμα. Το ερώτημα είναι διπλό. Τι θέση έχουν οι “μικρο-” και οι “μεσαιο-” εργοδότες στην καπιταλιστική συσσώρευση; Και: ποιόν πραγματικό ρόλο παίζει η όποια αριστεροσύνη αυτών των υποκειμένων;

Για το πρώτο ερώτημα: δεν θα ήταν δυνατή στις γενικές / καθολικές της διαστάσεις η απόσπαση της υπεραξίας χωρίς την ύπαρξη “μικρο-” και “μεσαιο-” αφεντικών; Ή, διατυπωμένο

διαφορετικά, θα ήταν δυνατή η πραγματοποίηση της υπεραξίας (ακόμα κι εκείνης που υπεξαιρείται απ’ τα “μεγαλο-” αφεντικά) χωρίς την ύπαρξη των “μικρο-” και “μεσαιο-”; Η απάντηση δεν είναι καθόλου δύσκολη. Γιατί, για παράδειγμα, οι καθετοποιημένες αυτοκινητοβιομηχανίες επέλεξαν από ένα σημείο και μετά (από ένα σημείο όξυνσης του εργατικού ανταγωνισμού και μετά) τις αναθέσεις επιμέρους τμημάτων σε διακριτούς υπ-εργολάβους; Γιατί το “φασόν” επέστρεψε στη γενική οργάνωση της καπιταλιστικής εργασίας μετά τη δεκαετία του ‘60 - ‘70; Ή, διαφορετικού τύπου ερώτημα: θα μπορούσε το εμπόριο τσιγάρων να γίνεται στην εξώπορτα των καπνοβιομηχανιών; Θα μπορούσε η συντήρηση και η επισκευή των οχημάτων να γίνεται από τις ίδιες τις κατασκευάστριες αυτοκινητοβιομηχανίες; Θα ήταν δυνατόν τα μπαρ να είναι αποκλειστικά “θυγατρικές” των εταιρειών οινόπνευματος ή μουσικής; Θα μπορούσε ο κλάδος των μηχανικών ή των δικηγόρων να “αξιοποιείται” καπιταλιστικά μόνο με μεγάλες εταιρείες (μονοπώλια ή ολιγοπώλια);

Πολλά και διαφορετικά τέτοιου είδους ερωτήματα μπορούν να γίνουν, για να ερευνηθεί ο ρόλος του “μικρο-” και του “μεσαιο-” αφεντικού μέσα στο σύνολο του κύκλου καπιταλιστικής συσσώρευσης. Η απάντηση - η σωστή απάντηση - δεν βρίσκεται πάντως στο πως είναι δυνατόν, από τεχνική άποψη, να γίνεται ο καταμερισμός μέσα σ’ αυτόν

τον κύκλο· αποδεδειγμένα μπορεί να γίνει με περισσότερους από έναν τρόπους. Η απάντηση βρίσκεται στο πως είναι δυνατόν να κομματιάζεται η εργατική τάξη· και χάρη σ’ αυτόν τον κατακερματισμό, πως είναι δυνατόν να μεγαλώνει η αποδοτικότητα των μηχανισμών υπεξάρσεως. Η απάντηση, σε κάθε περίπτωση, είναι πολιτική - μέσα στην πολιτική οικονομία του κεφάλαιου, και αφορά την φανερό ή υπόγειο εργατική αρνητικότητα.

Εδώ δεν χωράνε μασημένα λόγια. Είναι δεδομένο πως διαδικασίες “αποσύνθεσης” της “μεγάλης” επιχείρησης (ή, ειπωμένο διαφορετικά, της “αποκέντρωσης της ιδιοκτησίας”) έγιναν επιλογές των αφεντικών εδώ και 3 ή 4 δεκαετίες. Από τότε, δηλαδή, που έγινε σαφές ότι η μεγάλη (αριθμητικά) συγκέντρωση εργατών και εργατριών στον ίδιο τόπο και στον ίδιο χρόνο, εγκυμονούσε μεγάλους κινδύνους, παρά τα πολυποίκιλα μέσα επιτήρησης και αποπροσανατολισμού. Αυτές οι επιλογές επιβεβαίωσαν και ενίσχυσαν μια πραγματικότητα που ήταν παλιότερη. Το γεγονός, δηλαδή, ότι στο σύνολό του ο κύκλος χρήμα - εμπόρευμα - χρήμα δουλεύει καλύτερα και με “μικρο-” και “μεσαιο-” απολήξεις μέσα στην αγορά, παρά χωρίς αυτές. Δεν πρόκειται, απλά, για ένα ζήτημα κλίμακας. Αλλά για την αναγκαία διασπορά και ευελιξία της τελικής κατανάλωσης, συν την ταξική σχέση και την επιτήρηση πάνω στην εργασία, που είναι εφικτές στις επιχειρήσεις με μικρό αριθμό εργατών.

Τι είναι, και πως δουλεύει - για